

SERMAYEDARLAŞAMAYAN İŞVERENLER

Aydınlık Dergisi, 31 Ekim 2010

Yıldırım Koç

Türkiye’de sınıf bilincinin gelişmesinde önemli engeller vardır.

Bunların başında, emperyalist güçlerin ve onların ülkemizdeki işbirlikçilerinin çaba ve girişimleri sonucunda etnik kimliğin ve inanç kimliğinin dönem dönem öne çıkmasıdır. Ciddi mutlak yoksullaşma ile hak kaybı veya yoksullaşma tehdidi yaşandığında, bu çabalar boşa çıkmakta ve sınıf kimliği hakim duruma geçmektedir. Ancak mutlak yoksullaşma veya yoksullaşma tehdidinin olmadığı durumlarda, bu çabalar başarılı olabilmektedir. Günümüzde yaşanan süreç budur.

Tekel işçilerinin 78 günlük eylemi ise, ciddi bir mutlak yoksullaşma tehdidi karşısında sınıf kimliğinin nasıl etnik kimliğe ve inanç kimliğine ağır bastığının çok güzel bir örneğidir.

Yaklaşık son 20 yıldır Türkiye’de hızla yaygınlaştırılan taşeronluk ve “sahte kendi hesabına çalışma” uygulamaları da sınıf bilincinin gelişmesi açısından engeller çıkarmaktadır. 1990’lı yılların başlarında işgücü maliyetlerinin yükselmesi üzerine birçok işveren, işyerindeki ustasını taşeronla dönüştürdü. İşyerinde “usta” olarak çalışırken kendisini işçi sınıfının bir parçası olarak kabul eden kişi, işverenden iş alıp yanında işçi çalıştırmaya başladığında farklı bir toplumsal sınıfa geçti. “Sahte kendi hesabına çalışma” uygulaması da aynı sonucu doğurdu. Geçmişte bir işi “hizmet akdi” veya “iş sözleşmesi” ile yapan işçi, işverenden “iş alıp” “istisna akdi” ile çalışmaya başlayınca, yanında başka işçi çalıştırmaya bile kendisinin işçilikten çıktığını düşünmeye başladı.

Türkiye’de işçi sınıfında sınıf bilincinin gelişmesini engelleyen ve hatta işçilik bilincinin gelişmesine bile zarar veren bir olgu da “küçük patron”luğun yaygınlığıdır.

Karl Marx, her işvereni sermayedar kabul etmez. Bir işverenin “sermayedar” haline gelebilmesinin önkoşulu, işçi sömürsünden kaynaklanan bir sermaye birikiminin olması ve işverenin beden çalışmasının dışına çıkmasıdır; diğer bir deyişle, “basit yeniden üretim” yerine “genişletilmiş yeniden üretim”e geçilmesidir. Marx, sermayedar olmayan işverenleri “küçük patron” (“Kleinmeister”) olarak tanımlamaktadır.¹

4857 sayılı İş Kanunu, “507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununun 2nci maddesinin tarifine uygun üç kişinin çalıştığı işyerleri”ni kapsam dışında bırakmıştır: “Madde 2-İster gezici olsun, ister bir dükkânda veya bir sokağın belli yerinde sabit bulunsunlar, ticareti sermayesi ile birlikte vücut çalışmalarına dayanan ve geliri o yer gelenek ve teamülüne nazaran tacir niteliğini kazanmasını icap ettirmeyecek miktarda sınırlı olan ... hizmet meslek ve sanat sahipleriyle bunların yanlarında çalışanlar.” 507 sayılı Kanunun yerini alan 7.6.2005 gün ve 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu’nun ilgili hükmü de şöyledir: “Madde 3 — Bu Kanunun uygulanmasında; (a) Esnaf ve sanatkar: İster gezici ister sabit bir mekânda bulunsun, ... ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedeni çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, ...meslek ve sanat sahibi kimseleri.”

Bu tanımlar, Marx’ın “Kleinmeister” tanımına büyük ölçüde uymaktadır.

Türkiye’de geçmişten günümüze çok sayıda işçi, sermayedarlaşamayan “küçük patronlar”ın yanında çalışmaktadır. Bu işyerlerindeki ilişki, işçi-sermayedar çelişkisi yaratmaz ve buna bağlı olarak da sınıf bilincinin ve hatta işçilik bilincinin gelişmesini engeller. Türkiye işçi sınıfı tarihinde salt işçi sayılarına dayalı çözümler bu nedenle de yetersizdir. Türkiye işçi sınıfı tarihi yazılırken veya günümüzde işçi sınıfının davranışları anlaşılmaya çalışırken, “sermayedarlaşamayan işverenler” veya Marks’ın “küçük patron” kategorisinin analize dahil edilmesi, gerçekliğin daha doğru olarak kavranabilmesini sağlayacaktır.

¹ “Ursprünglich erschien eine gewisse Minimalgröße des individuellen Kapitals notwendig, damit die Anzahl der gleichzeitig ausgebeuteten Arbeiter, daher die Masse des produzierten Mehrwerts hinreiche, den Arbeitsanwender selbst von der Handarbeit zu entbinden, aus einem Kleinmeister einen Kapitalisten zu machen und so das Kapitalverhältnis formell herzustellen.” (*Das Kapital*, Berlin 1962, s.350)

“We saw in a former chapter, that a certain minimum amount of capital was necessary, in order that the number of labourers simultaneously employed, and, consequently, the amount of surplus value produced, might suffice to liberate the employer himself from manual labour, to convert him from a small master into a capitalist, and thus formally to establish capitalist production.” (*Capital*, Progress Publishers, s.217) Kapital’in birinci cildinin Türkçe baskısında “işvereni küçük bir patronun bir kapitaliste dönüştürecek” ifadesi kullanılmaktadır (Kapital, Cilt 1, 2. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1978, s.345). Marx’ın ifadesi “küçük bir patron” veya “patronun küçüğü” değildir; ayrı bir toplumsal kategori olarak “küçük patron”dur, sermayedarlaşamayan işverendir.